



شورای سیاست گذاری حوزه های علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

## تحقیق پایانی سطح دو (کارشناسی)

عنوان

رابطه دین و اخلاق از منظر متكلمين معاصر شیعه

استاد راهنما

جناب آقای اسدی

استاد داور :

حجت الاسلام والمسلمین عسگر نصیرایی

نگارنده:

سیده زهرا علویان دیوکلایی

زمستان ۱۳۹۵

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

## تقدیم به :

این اثر را به پیشگاه مقدس ۱۴ معصوم(ع) بالاخص سرور بانوان عالم حضرت فاطمه زهراء(س) و یوسف زیبارویش حضرت امام مهدی (عج) و همچنین تقدیم با ساحت مقدس عمه بزرگوار امام زمان (ارواحنا الفداء) دختر والامقام باب الحوائج موسی بن جعفر(ع) خواهر مکرمه ثامن الحجج حضرت علی بن موسی الرضا(ع) کریمه اهل بیت (ع) حضرت فاطمه معصومه(ع) تقدیم می کنم .

## تقدیم و تشکر :

ماحصل آموخته هایم را تقدیم می کنم به پیشگاه مقدس ۱۴ مخصوص بالاخص سرور بانوان عالم حضرت فاطمه زهراء (سلام الله علیها) و یوسف زیبارویش حضرت مهدی (عجل الله) و شهدای گمنام سرزمین، شهدای مدافع حرم و شهدای آتشنشان پلاسکو،

تقدیم به آنان که مهر آسمانی شان آرامبخش آلام زمینی ام است .

به استوارترین تکیه گاهم دستان پر مهر پدرم و سبزترین نگاه زندگیم چشمان سبز مادرم  
تقدیم به همسرم که نشانه‌ی لطف الهی در زندگی من است و فرزند عزیزم امیدبخش جانم که آسایش او آرامش من است .

## چکیده:

تحقیق پیش رو به مساله «رابطه دین و اخلاق از منظر متكلمین معاصر شیعه» می پردازد. تفکر بشری در رویارویی با دین، گاه مواجه با مواضع نفی‌گرایانه بوده و حتی از دین به عنوان عامل تخدیرکننده جوامع، یاد شده است ولی اخلاق از این نوع رویکرد بری بوده و همواره از آن به عنوان اصل مقبول و مورد توجه جوامع که عهدهدار سعادت بشری است یاد شده است. آنچه از آموزه‌های دین اسلام برمی‌آید، این است که اخلاق به عنوان یکی از بخش‌های جدایی‌ناپذیر آن معرفی گردیده و بر اساس تقسیم دین به سه بخش اعتقادات، احکام و اخلاق، دین یک کل و اخلاق جزئی از آن کل است. پیامبر (ص) نیز هدف از بعثت خود را تکمیل مکارم اخلاق بیان فرموده است و اخلاقی شدن انسان‌ها، یکی از غایات مهم دعوت پیامبر (ص) محسوب می‌گردد. نظام اخلاقی حاصل از تعامل دین و اخلاق، مبتنی بر هستی‌شناسی و انسان‌شناسی دینی است و بر این اساس است که جهان با اراده و تدبیر خدای حکیم و علیم اداره می‌شود و انسان هم موجودی است که هستی او با مرگ پایان نمی‌یابد و چگونگی رفتار و خلق و خوی او حیات ابدی وی را شکل می‌دهد. بر اساس این نوع جهان‌بینی و انسان‌شناسی، اخلاق می‌تواند زمینه سعادت جامعه بشری در زندگی دنیوی و اخروی را تأمین کند و انسان را به سرمنزل مقصود برساند. در مقابل این دیدگاه، کسانی به تفکیک اخلاق از دین قائلند و هر گونه ابتنای اخلاق بر دین را انکار می‌کنند. استدلال این گروه از متفکران آن است که اگر به لحاظ منطقی بتوان اثبات کرد که اخلاق، جزء جدایی‌ناپذیر دین است در این صورت هر گونه تزلزلی در ارکان دین به نابودی اخلاق منجر خواهد شد، بنابراین تمام تلاش فکری باید متوجه ماندگاری اخلاق گردد، چون بدون اخلاق، امکان زندگی مسالمت آمیز میسر نخواهد بود و هر گونه ارتباط معرفت شناختی دین و اخلاق موجب از هم پاشیدگی اخلاق می‌گردد.

**واژگان کلیدی:** اخلاق، دین، نیازمندی اخلاق به دین، نیازمندی دین به اخلاق، تعامل دین و اخلاق

## پیشنهادات

تنها پیشنهادی که محقق می تواند ارائه دهد این است که حوزه ها و مراکز و مؤسسات تبلیغاتی و فرهنگی، از طریق برگزاری کرسی آزاد اندیشی و کلاس های درس و ارائه کتاب های کلامی و اخلاقی بیشتری در کلاس و همچنین قرار دادن استادان و مریبان عالم به تمام مسائل کلامی و اخلاقی و جوابگویی به شباهات شاگردان و یا طرح شباهات و درگیر کردن ذهن متریبان و حل کردن ریشه ای به پرسش های آنان، که از این طریق به تربیت عالمان قاهر و توانمند زیادی به صورت کاربردی صورت پذیرد که در دسترس عموم مردم قرار گیرند و این علمای برجسته و آگاه به مسائل به حل شباهات بپردازنند تا مردم با ارائه شبه از سوی دشمن که ذهشنشان را مخدوش می کند بتوانند با صلابت تمام از عهده رد و محکومیت آنان برآیند.

## منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم
۲. نهج البلاغه
۳. اتکینسون، آر، اف، درآمدی به فلسفه اخلاقی، ترجمه سهراب علوی نیا، مرکز ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۷۹ ش
۴. اصفهانی، راغب، مفردات الفاظ قرآن، ترجمه مصطفی رحیمی نیا، نشر سبحان، اول، ۱۳۸۶ ش
۵. انصاری، مسعود، اسلام و مسلمانی، آمریکای شمالی، ۲۰۰۰ میلادی (اقتباس از اینترنت)
۶. انصاری روشنگر، مسعود، الله اکبر، بنگاه انتشاراتی پارس، ایالت سانفرانسیسکو، ۱۳۷۵ (پرینت اینترنت)
۷. اونی، بروس، کانت نظریه اخلاقی، علیرضا آل بویه، بوستان کتاب قم، ۱۳۸۲
۸. ای پیلین، دیوید، مبانی فلسفه دین، گروه مترجمان، ویراسته سید محمود موسوی، قم بوستان کتاب، اول ۱۳۸۳ ش
۹. برونسکی، وجه، ارزش های انسانی در قلب علم، ترجمه خسرو بیگی، تهران انتشارات جیحون، اول ۱۳۷۹ ش
۱۰. بلخی، مولانا جلال الدین محمد، مثنوی معنوی، به کوشش مهدی آذر یزدی (خرمشاهی)، تهران: انتشارات پژوهش، هشتم ۱۳۸۴ ش
۱۱. پترسون، مایکل و دیگران، عقل و اعتقاد دینی، ترجمه احمد نراقی و ابراهیم سلطانی، تهران، طرح نو، چ دوم، ۱۳۷۷
۱۲. تفتازانی، سعدالدین، شرح المقاصد، ج ۴، انتشارات مرکز حقائق اسلامی
۱۳. تیلیش، پل، الهیات و فرهنگ، ترجمه مراد فرهادپور، فضل الله پاکزاد، تهران، طرح نو، اول ۱۳۷۶ مطهری، مرتضی، یادداشت های استاد مطهری، ج ۶، تهران، صدر، سوم، ۱۳۸۵ ش
۱۴. جرجانی، سید شریف، شرح الموافق، ج ۸، قم، شریف رضی، ۱۳۷۰ ش
۱۵. جعفری، محمد تقی، فرهنگ پیرو فرهنگ پیشرو، تهران. موسسه تدوین و نشر آثار علامه جعفری، اول ۱۳۷۹ ش
۱۶. جوادی آملی، عبدالله، شریعت در آینه معرفت، نشر اسراء، ۱۳۸۷ ش

۱۷. جوهری، اسماعیل بن حماد، صحاج تاج الفه، تحقیق احمد بن عبدالغفور عطار، نشر موسسه تحقیقات معارف اهل بیت، ج ۴
۱۸. حلی، حسن بن یوسف (علامه حلی)، کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد، قم، نشر اسلامی، ۱۴۰۷ ش
۱۹. خرمشاهی، بهاء الدین، خدا در فلسفه (مجموعه مقالات)، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۸
۲۰. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، زیر نظر دکتر سید جعفر شهیدی، انتشارات چاپ و نشر دانشگاه تهران، زمستان ۱۳۸۵
۲۱. رحیمی، مصطفی، یأس فلسفی، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۵۶
۲۲. زیدان، جرجی، تاریخ تمدن اسلام، علی جواهر کلام، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۲
۲۳. ساجدی، ابوالفضل، مناسبات دین و اخلاق، دو فصلنامه معرفت اخلاقی، سال دوم، شماره سوم، تابستان ۱۳۹۰
۲۴. سبحانی، جعفر، حاکمیت دین بر اخلاق یا تقدم اخلاق بر دین، مجله تخصصی کلام اسلامی، شماره ۳۲، زمستان ۸۷
۲۵. سروش، عبدالکریم، بسط تجربه نبوی، موسسه فرهنگی صراط، تهران، ۱۳۷۹ ش
۲۶. سروش، عبدالکریم، دانش و ارزش، بی جا، انتشارات یاران، دوم ۱۳۵۸ ش
۲۷. سیوری، مقدابن عبدالله، ارشاد الطالبین، انتشارات کتابخانه مرعشی نجفی، ۱۳۶۲ ش
۲۸. شعبانی، قاسم، حقوق سیاسی و ساختاری حکومت جمهوری اسلامی، تهران: اطلاعات، ۱۳۷۹ ش
۲۹. شمالی، احمد علی، شیعه شناسی مقدماتی، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۸۵ ش
۳۰. شهرستانی، عبدالکریم، الملل و النحل، دارالمعارف، بیروت، ج ۱، بی تا
۳۱. صادقی، هادی، درآمدی بر کلام جدید، انتشارات کتاب طه و نشر معارف، تابستان ۹۱
۳۲. طالقانی، سید حمیدرضا، دین و فرهنگ، در مناسبات دین و فرهنگ در جامعه ایران (مجموعه مقالات) گردآورنده: محمد جواد صباحی، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، اول ۱۳۸۴ ش
۳۳. طباطبایی، محمد حسین، المیزان، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، ج ۱۷، انتشارات جامعه مدرسین، موسسه نشر اسلامی، تابستان ۷۷
۳۴. طباطبایی، محمد حسین، المیزان، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، ج ۳، انتشارات جامعه مدرسین، موسسه نشر اسلامی، تابستان ۷۷

۳۵. طباطبائی، محمدحسین، المیزان، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، ج ۶، انتشارات جامعه مدرسین، موسسه نشر اسلامی، تابستان ۷۷
۳۶. طباطبائی، محمدحسین، المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی همدانی، ج ۱۰، انتشارات جماعه مدرسین، موسسه نشر اسلامی، تابستان ۷۷
۳۷. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ج ۱، انتشارات فراهانی، ۱۳۸۰ ش
۳۸. طوosi، نصیرالدین، قواعد العقائد، انتشارات کتابخانه مرعشی نجفی، ۱۳۶۲ ش
۳۹. عالمی، سید محمد، رابطه دین و اخلاق، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۸۹ ش
۴۰. عاملی، شیخ حر، وسائل الشیعه، ج ۶، انتشارات کتابفروشی الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۷
۴۱. فروغی، محمد علی، سیر حکمت در اروپا، انتشارات هرمس، بهمن، ۱۳۹۱
۴۲. فنایی، هادی، تحلیل و بررسی وابستگی اخلاقی به دین، فصلنامه علمی و پژوهشی اندیشه های نوین دینی، سال سوم، شماره دهم، پاییز ۱۳۸۶
۴۳. فیض الاسلام، نقی، نهج البلاgue، نشر و تأییفات فیض الاسلام، تهران، ۱۳۷۹
۴۴. قدردان ملکی، محمد حسن، دین و نبوت، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۷
۴۵. قدردان ملکی، محمد حسن، کندوکاری در سویه های پلورالیزم، کانون اندیشه جوان، تهران، ۱۳۷۸
۴۶. قدردان ملکی، محمد حسن، نگاه سوم به جبر و اختیار، پژوهشکده فرهنگ و اندیشه اسلامی، تهران، ۱۳۸۵
۴۷. کاپلستون، فردیک، تاریخ فلسفه، ج ۶، اسماعیل سعادت و منوچهر بزرگمهر.
۴۸. کاشانی، فیض، المحجه البیضاء فی تهذیب الاحیاء، ج ۵، انتشارات قدس رضوی، ۱۳۷۹ ش
۴۹. کانت، ایمانوئل، بنیاد مابعد الطبیعه اخلاق، ترجمه حمید عنایتی و علی قیصری، انتشارات خوارزمی
۵۰. کلینی، محدث، الکافی، دارالکتب الاسلامیه، ج ۱، تهران، ۱۳۶۵
۵۱. کلینی، محدث، الکافی، دارالکتب الاسلامیه، ج ۲، تهران، ۱۳۶۵
۵۲. کلینی، محدث بن عیوب، الاصول من الکافی، کتاب العقل، تهران، ج ۱، دارالکتاب الاسلامیه
۵۳. کورنر، اشتافان، فلسفه کانت، عزت الله فولادوند، خوارزمی تهران، ۱۳۶۷
۵۴. کی فرانکا، ویلیام، فلسفه ای اخلاق، ترجمه هادی صادقی، موسسه فرهنگی طه، ۱۳۷۶ ش
۵۵. لاهیجی، عبدالرزاق، گوهر مراد، تصحیح وو مقدمه زین العابدین قربانی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۸
۵۶. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ج ۷۱، ۱۳۸۱ ش
۵۷. محمد ابن منظور، جمال الدین، لسان العرب، ج ۵، قم، نشر و ادب، حوزه، اول، بی تا، محرم ۱۴۰۵
۵۸. مدرسی، طباطبائی، سید محمد حسین، مکتب در فرآیند تکامل، انتشارات کویر، ۱۳۹۳ ش

۵۹. مسکویه، ابوعلی، کیمیای سعادت، ترجمه میرزا ابوطالب زنجانی، تهران، نشر نقطه، اول ۱۳۷۵ ش
۶۰. مصباح یزدی، محمد تقی، دروس فلسفه اخلاق، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۱ ش
۶۱. مصباح یزدی، محمد تقی، دین و اخلاق، قبسات، ش ۱۳، پاییز ۸۷
۶۲. مطهری، مرتضی، انسان کامل، انتشارات صدراء، ۱۳۶۷
۶۳. مطهری، مرتضی، بیست گفتار، انتشارات صدراء، قم، ۱۳۵۸
۶۴. مطهری، مرتضی، فلسفه اخلاق، قم صدراء، ۱۳۶۶
۶۵. معین، محمد، فرهنگ لغت معین، اول ۸۲، نشر سی گل، ۱۳۸۲ تهران
۶۶. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۲، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۳ ش
۶۷. میر فطروس، علی، تولدی دیگر، سیری در تاریخ مذاهب، سایت گفتگو با شجاع الدین شفا، بخش چهارم
۶۸. نراقی، محمد مهدی، جامع السعاده، ج ۱، انتشارات آسیانا، ۱۳۸۶ ش
۶۹. نوری طبرسی، حسین، مستدرک الوسائل، ج ۷، ناشر الاسلامیه، ۱۳۶۲
۷۰. نیچه، فردیش، اراده قدرت، ترجمه مجید شریف، انتشارات حاجی، ۱۳۷۷
۷۱. نیچه، فردیش، اراده معطوف به قدرت، ترجمه محمدباقر هوشیار، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۳۵
۷۲. نیچه، فردیش، چنین گفت زرتشت، ترجمه مسعود انصاری، تهران، حاجی، ۱۳۷۷
۷۳. نیچه، فردیش، شامگاه بت ها، ترجمه عبدالعلی دست غیب، تهران، نشر پرسش، ۱۳۷۶
۷۴. نیچه، فردیش، فراسوی نیک و بد، ترجمه داریوش آشوری، تهران، مرکز ایرانی مطالعه‌ی فرهنگ ها، ۱۳۵۸
۷۵. یوسفیان، کلام جدید، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی و دانشگاهی